

Жовтюк Олександр Володимирович,
провідний фахівець інституту підготовки
керівних кадрів та підвищення
кваліфікації Національної академії
внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ

Одним із головних завдань нашої держави є відсіч збройної агресії РФ та поновлення порушених прав і свобод українських громадян, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні воєнних злочинів в Україні. За цих обставин постає необхідність криміналістичного забезпечення розслідування порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) для того, щоб задіяти всі національні та міжнародні правові механізми задля притягнення до кримінальної відповідальності винних, доведення невідворотності покарання воєнних злочинців, а також відновлення верховенства права та справедливості. Розслідування порушення законів та звичаїв війни – складний та трудомісткий процес, що вимагає від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, експертних установ та інших кваліфікованих фахівців скоординувати свої зусилля та ресурси, щоб протистояти сучасним викликам.

І. В. Гловук, за результатами вивчення судової практики, виокремлено типові серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, направлені проти людей, які кваліфікуються за ст. 438 КК України. Це: навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження; навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини; напад на осіб, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права; здійснення нападу невідомого характеру, коли відомо, що це стане причиною людських втрат серед цивільного населення і спричинить збиток цивільним об'єктам; напад на небезпечні установки і споруди, якщо відомо, що це спричинить надмірні втрати серед цивільного населення або значні збитки цивільним об'єктам; напад на місцевості, що не обороняються, та демілітаризовані зони; неправомірний напад на культурні цінності, які чітко розпізнаються; проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів; нелюдське поводження, яке

супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації та ін. [1, с. 3]. Під час розслідування порушення законів та звичаїв війни слід дотримуватися вимог кримінального процесуального законодавства, а також стандартів розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, стандарти розслідування охоплюють таку важливу складову як стандарти проведення слідчих (розшукових) дій.

Допит – це регламентована КПК України слідча (розшукова) дія, що полягає в одержанні компетентним суб'єктом (дознавачем, слідчим, прокурором, слідчим суддею, суддею) від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження. Підставою для проведення допиту є наявність достатніх даних про те, що певній особі відомі обставини, що мають значення для кримінального провадження, та їх можна отримати шляхом проведення допиту. Допит є обов'язковою для проведення під час досудового розслідування слідчою (розшуковою) дією.

Вказана проблематика є предметом обговорення вчених. Однак, дослідивши юридичну літературу, зокрема напрацювання в галузі криміналістики, кримінального та кримінального процесуального права, можемо констатувати брак досліджень щодо тактику допиту свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни.

Передусім розкриємо тлумачення тактики допиту на сучасному етапі розвитку законодавства, науки і практики.

Допит є вербальною слідчою (розшуковою) дією, яка має першочергове значення в процесі досудового розслідування, оскільки дає змогу отримання доказової інформації, проте потребує врахування тактичних і психологічних особливостей його проведення. Полягає в застосуванні тактичних прийомів і їх комбінацій, спрямованих на встановлення психологічного контакту й подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень [2, с. 78].

Можна констатувати, що допит на нинішньому етапі тлумачиться як: слідча (розшукова) дія, регламентована КПК України; інформаційно-пізнавальний процес; практична діяльність уповноважених осіб, спрямована на забезпечення доказування і досягнень кримінального провадження.

Розслідування воєнних злочинів вимагає від органів досудового розслідування, прокуратури, суду, експертних установ та інших фахівців високого рівня мобілізації, концентрації зусиль та ресурсів, адже доводиться діяти без права на помилку в складних умовах геополітичних, правових, безпекових, тактичних, логістичних, інформаційно-комунікаційних викликів. Значною мірою успіх реалізації завдань документування воєнних злочинів залежить від стандартизації процесу розслідування, алгоритмізації проведення процесуальних дій, якісної взаємодії між підрозділами, врахування зарубіжного досвіду розслідування злочинних порушень міжнародного гуманітарного права [3, с. 54].

Одним із важливих механізмів у забезпеченні доказування у кримінальних провадженнях є ефективне проведення допиту свідків та потерпілих від воєнних злочинів, зумовлених збройною агресією росії. Метою допиту є збір об'єктивних даних від осіб, які стали свідками або ж стали жертвами воєнних дій. За таких умов важливо провести допит свідків і потерпілих згідно із вимогами законодавства, криміналістичними рекомендаціями, врахуванням особливого психологічного стану вказаних категорій учасників кримінального провадження.

Слідчий, який проводить допит за окреслених умов, повинен мати не лише знання, а й досвід роботи із особами, які пережили травми та стресові ситуації. Допит свідків та потерпілих повинен бути здійснений у відповідності з міжнародними стандартами прав людини, забезпеченням дотримання принципів законності, гуманізму, справедливості, поваги до честі та гідності особи, недопущення та запобігання будь-якому виду примусу. Важливо забезпечити безпеку та конфіденційність для свідків і потерпілих під час допиту, щоб вони могли відчувати себе більш вільно під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Однак, проведення допиту свідків і потерпілих супроводжується різноманітними викликами та перешкодами, такими як складнощі у доступі до свідків та потерпілих через перебування у зоні військового конфлікту, на тимчасово окупованих територіях російською федерацією, а навіть бути обумовленими відмовою окремих осіб у співпраці з розслідуванням.

Додатковою проблемою може бути відсутність належної підготовки та ресурсів для проведення допиту, особливо в умовах перебування у зоні військового конфлікту чи поблизу таких територій України. Мова йде про комплексний підхід до

забезпечення проведення допиту за таких умов: починаючи від належного приміщення, де можна провести допит особи, завершуючи засобами письмової фіксації та відеозапису отриманих показань.

З даною проблемою пов'язана ще одна – це забезпечення ефективного та безперешкодного доступу до правосуддя для всіх потерпілих. Ця проблематика вимагає окремого дослідження, адже у п. 14 ст. 7 КПК України «доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» [4] є однією із загальних засад кримінального провадження.

Відповідно до Закону України № 2201-ІХ від 01.05.2022 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [5] законодавцем регламентовано процесуальний порядок досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Відповідно до ч. 1 ст. 615 КПК України, показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Повинна бути забезпечена і участь перекладача для перекладу пояснень, показань або документів потерпілого за першої можливості. За наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє потерпілий (ч. 12 ст. 615 КПК) [4].

Також допит свідків і потерпілих може бути проведений у режимі відеоконференції, як під час досудового розслідування, так і судового розгляду.

Саме із використанням відеоконференції може проводитися допит свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни за умови, коли дані особи перебувають на значній відстані територіально (у тому числі й за межами України). Окрім процесуальної та фінансової економії, таким чином вирішується завдання мінімізації стресової ситуації для процесуального учасника.

Міжнародний досвід вимагає за наявності підстав вважати, що показання потерпілих і свідків воєнних злочинів, зафіксовані

у відповідних протоколах допиту, стануть предметом розгляду в Міжнародному кримінальному суді, що буде дотримуватися згідно міжнародних правил доказування [6, с. 72–80].

Слід приділити увагу забезпеченню атмосфери психологічної безпеки у процесі проведення допиту свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни, як шляхом застосування системи правових гарантій, так і в аспекті самовідчуття особи. Адже ризики заподіяння психологічної травми особі у процесі надання показання і «переживання» події злочину є досить високі, тому слід застосувати тактичні прийоми зниження психологічної напруги. З даною метою використовується допомога спеціаліста психолога, який надасть фахову допомогу при вирішенні окреслених завдань.

Тактичні й психологічні особливості проведення допиту свідків та потерпілих під час розслідування порушення законів та звичаїв війни осіб повинні враховувати їх індивідуальні риси, однак є слід враховувати й загальні засади такого допиту.

Список використаних джерел

1. Ірина Гловюк. Вироки за ст. 438 КК України: порушення законів та звичаїв війни (з 24 лютого 2022 року) : дослідження. https://drive.google.com/file/d/1BsWp84Q_pB_2oHkTS_A_PN_OPKwBY8kk/view?fbclid=IwAR1vHxcQcv53dk6026bfMLmPpCUZW9fx7ARE05oDiGDmC2qOmUZHrhWSTyM

2. Чорноус Ю.М., Власенко С.О. Особливості тактики допиту у процесі розслідування незаконного заволодіння транспортним засобом. *Юридична психологія*. 2022. №1 (30). С. 74-79. doi: <https://doi.org/10.33270/03223001.74>

3. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2022 No. 1. С. 46-56. DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-6>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Закон України № 2201-IX від 01.05.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>

6. Матюшкова Т. П. Процесуальні і тактичні особливості допиту потерпілих і свідків воєнних злочинів / Т. П. Матюшкова // Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного

забезпечення правоохоронної діяльності : зб. матеріалів
ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23 верес. 2023 р.). -
Одеса: ОДУВС, 2023. - С. 115-120.

Заровецький Василь Володимирович,
старший судовий експерт сектору
дактилоскопічного обліку відділу
кримінальних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПЕРСПЕКТИВА СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БАЗИ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДАНИХ

Ідентифікація особи є значущим елементом в криміналістиці, оскільки це дозволяє встановити ключові зв'язки та зібрати докази, які можуть бути вирішальними під час доведення вини. Вона включає процес встановлення, чи відповідає підозрюваний, жертва або свідок певній особі на основі унікальних ознак – від фізичних характеристик до біометричних даних.

Ідентифікація особи підвищує ефективність розслідувань, зменшує ризик помилок і сприяє захисту суспільства. Завдяки технологічному прогресу методи підтвердження особи стали ще точнішими, що підтримує прозорість і справедливість правосуддя.

Основною перешкодою для ідентифікації особи є відсутність порівняльного матеріалу при дослідженні різних доказових елементів виявлених на місці події, що повністю унеможлиблює розкриття злочину або відтермінує це. В свою чергу довготривалість цього процесу, надає можливість злочинцю уникнути відповідальності. Одним із основних способів ідентифікації особи є використання дактилоскопії, як науки яка дає можливість підтвердити чи спростувати причетність особи до скоєння злочину.

В Україні на даний час дактилоскопічна база даних існує на законодавчому рівні. Функції дактилоскопіювання покладено на органи внутрішніх справ [2]. Працівники яких надсилають дактилоскопічні карти для постановки на облік до науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів де вносять дані до вже існуючої бази даних. Проте наповненість даної бази обмежена, у зв'язку із незначною кількістю осіб які ставляться на облік.